

20519
Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Uppland
Tensta sn

Lindström, J. W. 1950.

1/250.

Svar på ULMA:s fråga. 19 Rödbröd.

4 bl. 4 =

20519

Nödbrod (frågelista N: 19.

Har genomläst frågelistan N: 19 och finner att det är inte så m
mycket som jag kan svara på av de frågor som där framställles. Men
en och annan sak kommer man dock ihåg av det de gamla talade om. Har
tänkt att i detta fall fråga min ofta anlitade sagesman A.Lundin, 87 år.
Vid närmare eftertanke finner jag att han nog har mycket liten erfa-
renhet i fråga om verkligt nödbrod och dess beredning.

Min morfar var född i byn Svensarvet i Morkarla socken år 1810.
I en årsskrift utgiven av Upplands Nation för några år sedan läste jag
om en man som hette Nils Andersson och var född i byn i fråga. Det är
möjligt att jag hör till samma släkt som han, men det är ej lätt att få
klarket i det. Det var i slutet av 1600 talet och fram i första hälften
av 1700 talet som omnämnde Nils Andersson levde. Då man läser det lilla
häftet så ser man att det år efter år var verkliga nödår. Och så läser
man i den bok som är utgiven om skolorna i Tensta. Även däri skymtar då-
liga och rena nödåren fram.

Då försöker jag leta efter i minnet vad morfar och mormor hade
att säga om nödår och nödbrod.

Kan ej påminna mig att de någon gång talade om att de varit med
om att äta barkbrod. Men det skymtar fram i minnet att morfar talade
om att då han var barn var det många år på försomrarna som de fick dry-
ga ut

s. 2.

brödet med litet av varje. Mest var det av sådanna växter som växte vildt invid boningshusen. En del av dessa växter rostades och förmaldes på handkvarn. De begärligaste av dessa växter var nässlan som de tog bara de finare skotten av. Således använde de bladen, stjälkar, och toppen på nässlorna. Kummin använde de mycket, men om det var för att bara krydda eller om det var för att dryga ut brödet med, talade de ej något om. Så tog de vara på rötter i jorden och torkade och förmalde. Kommer dock ej ihåg att de sade något om att de tog bark av unga sälj och videbuskar för att använda till utdrying av brödet.

Att dömma av vad det förtäljes om Nils Andersson, och vad min morfar berättade så var det nog sämre ställt med brödfödan i Morkarla än vad det var i västra delen av Tensta.

Rofvor var en kost som de stödde på i gamla tider. Naturligtvis var det värst om försomrarna och ända fram till olsmäss då något av årets gröda kunde få användas. De gamla talade mycket om fiske som folket mycket stödde på i gamla tider. Gamle Anders Andersson talade om att han som ung mycket ofta var ute och fiskade i ån eller i Långsjön invid Björklinge gränsen. Han sade vidare att med åren blev det sämre och sämre med fisket så att det inte lönade sig för en vuxen karl att gå och fiska med vanliga metspön. Fisket skulle egentligen ge sovel, men det gav inte ens bröd på senare tid. Att dömma av A. A-n's uttalande så stödde folket mycket mera på fiske förr i tiden än vad de kunde göra i senare hälften av 1800 talet.

Ersättnig till kreatursfoder i dåliga år då det var smått om halm ligger ju en så långt bakom oss. Självt miss jag att de stillade korna med halm som de tog direkt från halmtaket. Senast år 1942 måste ju folket här i Uppslatrakten stilla tall och enris. Jag var en dag vid Gryta gård i Gryta socken då de kom hem med ett lass tallris från skogen. När lasset stannade utanför ladugården, sade en av karlarna, nu är dom här med grönfodret. Det var mest lika i de flesta socknar det året.

Men i alla tider oavsett om det varit bra eller dåligt foderår så har de tagit s.k. lövtäkt. Asp och björklöv var det vanliga, men löv kunde ock tagas av de flesta lövträd. Först mot 1880 å 1890 talet började det bli mer och mer smått om lövträd som de kunde taga löv från. Således. De tog så mycket löv de nåstint kunde, och löven gavs åt får och även andra kreatur. Om folk inte direkt åt löv, så indirekt åt de löv i allafall. Lika var det med allt vad de kunde skramla till och ge svinen. På försomrarna då det var smått om det s. k. gusslåne så kokade tilltagsna gummor nässle och gav svinen. Mycket annat grönt och även rötter och stallgödsel fick svinen äta så att de drog sig fram till hösten då de sedan kunde gödas på med gröpe av den nya skörden.

Bland de tider som kunde kallas nödår var våt och torråret 1844 å 1845. Så var det på något så när några år, men 1867---1869 var det återigen verkliga nödår. Morfar och mormor talade mycket om ryssmjölet. Men kommer ej ihåg mer om det de sade om vååret, att de bar säden från

4

åkrarna där det stod vatten och skylade upp säden på högre mark. Att de under dessa år led någon verklig nöd, hörde jag inte att de sade. Men väl att det var svårt för många.

Vad beträffar nödåren 1867--1869 så tjänade min far som dräng i Vaxmyra Åhrentuna de åren. Han var glad att få vara kvar för barammaten. Hörde dock ej att han talade om några tillsatser till brödet. Men ett kan man vara säker på, och det är att de fick allt äta det bröd som man kunde få av sammammalen råg och korn tillsammans.

Då jag själv var barn hade det gått hundra många år från åren 67-69 och de hårda åren var glömda. Då jag var liten fick vi alltid äta så mycket groft rågbröd vi ville.

Men även under en del av åren på 1880 --1890 talet var det dåliga tider. Inte för att folket direkt svälte ihjäl, men nog var det många gånger bara bleka alvaret för många, mer än vad det släkte som sett dagens ljus först i det 19 de seklet kan förstå. Våra historieböcker berättar ju också om hur det var vid olika tillfällen under de flydda århundranden.

Rofvor hörde ju till folknäringen under många sekel. Minns en gammal dansmelodi som mor och även mormor sjöng:
Lasse koka rofvor, Lasse stekte rofvor. Ändå had'n merä rofvor kvar ändå.

Uppsala den 26 jan. 1950
J.W. Lindström.
J.W. Lindström

Landsmålsarkivet Uppsala 20519
J. W. Lindström 1950. TENSTA
UPL.
Frgl. 19